

עכבר (174).

תלמוד לומר: "השורץ על הארץ", דמשמע דוקא אותו המין שבארץ ולא שבים.

או אינו אומר "על הארץ" למעט את מין העכבר שבים, אלא בא ללמד שכל זמן שהעכבר נמצא על הארץ יטמא את הנוגע בו, בין אם הוא עכבר שביבשה, בין אם הוא עכבר שבים. אבל, אם ירד לים לא יטמא שם את הנוגע בו?! [שאיין חילוק במין העכבר אלא במקום שהוא נמצא בו (175)].

תלמוד לומר: "וזה לכם הטמא בשרץ קכז-א השורץ על הארץ" ודרשינן מיתורא ד"השורץ", [שהיה יכול לכתוב "בשרץ על הארץ"]. שכל מקום שהוא שורץ, דהיינו, שרוחש ומתנועע, הוא מטמא. ואם כן, אי אפשר למעט מ"על הארץ" שלא יטמא בהיותו בים, שהרי גם שם הוא שט ומתנועע, ועל כרחך "על הארץ" בא למעט את מין העכבר שבים.

או אינו אומר "השורץ" לרבות כל מקום ששורץ, אלא "השורץ" בא למעט שדוקא כל

ודין הוא יש לדון שעכבר שבים לא יהא בכלל עכבר, שהרי טימא הכתוב בחולדה, שאף היא משמונה השרצים, וטימא בעכבר.

מה חולדה אינה אלא מין הגדל על הארץ, שכל מה שברא הקב"ה ביבשה ברא כנגדו בים, חוץ מחולדה, שאין בים דג הדומה לחולדה, אף עכבר אין בכללו אלא אותו מין הגדל על הארץ ולא הגדל בים, שאותו הגדל בים אינו מטמא בטומאת שרצים.

או כלך לדרך זו: שיש לדון להיפך, שעכבר שבים יהא בכלל עכבר, שהרי טימא בעכבר וטימא בחולדה, מה חולדה יש בכללה כל ששמה חולדה, שהרי אין חולדה בים, וכל מין ששמו חולדה מטמא בטומאת שרצים, אף עכבר, כל ששמו עכבר הוא בכלל,

אביא עכבר שבים שאף הוא מטמא, שהרי שמו עכבר? ומאחר ויש לדון לכאן ולכאן, הרי לחומרא מקשינן, ויהא עכבר שבים טמא.

שרץ, דה"עכבר" שבו הוא המטמא ולא השרץ שבו. מה שאין כן בכל החיות שהשם חיה שבו הוא הגורם טומאה, הרי זה דוקא בחיה ולא בשרץ.

175. בקונטרס טהרת חולין נסתפק לפי הסלקא דעתך שהחילוק הוא במקום שהעכבר נמצא בו, מה הדין באופן שמת העכבר ביבשה ולאחר מכן ירד לים, האם החילוק בין ים ליבשה הוא במקום שמת בו העכבר, או שמא במקום שהעכבר נמצא בו בזמן הטומאה.

174. יש לעיין, מה הנידון בעכבר שבים האם הוא מקבל טומאה, הרי איתא במסכת כלים פ"ז מ"ג כל שבים טהור, וכתב באליהו רבא שם פ"י מ"א, שכל חיה שבים היא באמת דג, ואין חילוק בצורה שלה ובשם שלה, ודג אינו מקבל טומאה, ואם כן קשה מדוע צריך פסוק למעט עכבר שבים טפי מכל החיות שבים? ותירץ בקונטרס טהרת חולין על פי מה שהובא לעיל בשם התוספות, שטומאת שרץ אינה תלויה בשם "שרץ" כמו באיסור אכילה, אלא בשם "צב" ושם "עכבר", ולכן היה מקום לומר שכל ששם עכבר עליו הרי הוא "עכבר", אף שהוא דג ולא

ועל כרחק, קרא ד"השורץ" בא לרבות כל מקום ששורץ, ואפילו ירד לים. וקרא ד"על הארץ" בא למעט את מין העכבר שבים.

אמר ליה החווא מרבנן לרבא: אימא "בשרץ" לאתויי עכבר שהציו בשר וחציו אדמה כדאמרן בברייתא. אבל הא דהברייתא מרבה מ"השורץ" את היורד לים וממעט מ"על הארץ" את מין העכבר שבים, תיקשי, דנימא איפכא: דקרא ד"השורץ" אתי לרבות את כל שהוא שורץ שרוחש ומתנווע, ואפילו מין העכבר שבים. ואי משום "על הארץ", נימא דאתי למעוטי שדוקא בעוודו על הארץ יטמא, אבל אם ירד לים לא יטמא?

אמר ליה רבא: לא מסתבר לדרוש כך את המקראות. שהרי מאחר דשוייתה לים למקום טומאה בכך שטימאת את עכבר הים, אם כן מזה לי הכא, שהעכבר נמצא על הארץ, מזה לי הכא, שנמצא בים, הרי גם הים הוא מקום טומאה! ועל כרחק צריך לומר שעכבר הים אינו מטמא, ועכבר היבשה מטמא אף כשירד לים.

ומקשינן על הברייתא: והא האי "על הארץ" מיבעי ליה לדרשא אחרת: להוציא, למעט ספק "טומאה צפה", שאם השרץ צף על המים, וארע לאדם ספק האם נגע בשרץ הצף על המים או שמא לא נגע בו, הרי הוא טהור מספק אף ברשות היחיד. [ואף שבכל מקום ספק טומאה ברשות היחיד ספיקו טמא, בספק טומאה צפה ספיקו טהור].

המשריץ שהוא נוצר מפריה ורביה של אב ואם (176) [מלשון "פרו וישרצו"] יטמא. אבל שאין משריץ לא יטמא.

אוציא מכלל עכבר את העכבר שהציו בשר וחציו אדמה (177) שאין הוא פרה ורבה שלא נוצר מפריה ורביה של עכבר אלא נוצר מאליו מהאדמה.

ואם כן חזרה שאלה למקומה שנמעט מ"על הארץ" כשירד העכבר לים ולא את מין העכבר שבים?

ודין הוא שלא נמעט את העכבר שחציו בשר וחציו אדמה.

שהרי טימא בחולדה, וטימא בעכבר, מזה חולדה — כל ששמה חולדה היא טמאה, אף עכבר כל ששמו עכבר הוא טמא. אביא בכלל זה עכבר שהציו בשר וחציו אדמה.

או כלך לדרך זו: מזה חולדה פרה ורבה, אף עכבר פרה ורבה, ונמעט עכבר שחציו בשר וחציו אדמה שאינו פרה ורבה שאינו מטמא?! ומאחר ובלשון הפסוק "השורץ" משמע טפי שהוא פרה ורבה, נמעט עכבר שבא מהאדמה.

תלמוד לומר "וזה לכם בשרץ השורץ על הארץ", וכל המקרא הזה מיותר, שהרי כתיב אחרי זה "אלה הטמאים לכם בכל השרץ", ודרשינן מינה לרבות את העכבר שחציו בשר וחציו אדמה.

177. מה שנקטה הגמרא שחציו בשר וחציו אדמה לכאורה אינו בדוקא, שהרי גם לאחר שנוצר כולו מהאדמה אינו בכלל עכבר, כיון שאינו פרה ורבה.

176. הרש"ש העיר מדוע לא פירש רש"י כפשוטו, שדוקא מין הפרה ורבה מטמא, לאפוקי עכבר שאינו פרה ורבה, שהרי אותו העכבר שנוצר מהאדמה אינו יכול לפרות ולרבות?

מ"למינהו" — להביא את הערוד שנולד מצב ונחש, שהוא נחשב למין צב, ומטמא בטומאת שרצים.⁽¹⁷⁹⁾

וכן הנפילים וסלמנדרא שהם שרצים ממין הצב, שאף הם מטמאים בטומאת שרצים כמו צב.⁽¹⁸⁰⁾

וכשהיה רבי עקיבא מגיע לפסוק זה, היה אומר: "מה רבו מעשיך ה'!"

יש לך בריות שגדלות בי, כגון דגים שבים, ויש לך בריות שגדלות ביבשה,

דאמר רבי יצחק בר אבדימי: "על הארץ" משמע דוקא כשהשרץ מונח על הארץ, ולא כאשר הוא צף על מים. ומאידך, כתיב "השורץ", שמשמעותו שבכל מקום ששורץ, ואפילו הוא צף על גבי המים! הא כיצד? אלא, "השורץ" — לרבות שאם נגע בודאות בטומאה שצפה שהוא טמא. ו"על הארץ" — להוציא ספק טומאה צפה⁽¹⁷⁸⁾. ואם כן מנין לדרוש גם לאפוקי עכבר שבים?

ומתריצין: תרתי "על הארץ" כתיבי בפרשה, כדי לדרוש את שניהם.

תנו רבנן: כתיב "הצב למינהו", ודרשינן

ובזה תירץ הלב אריה את קושיה המשנה למלך [אבות הטומאה פ"ד ה"א, שהקשה, מדוע הרמב"ם השמיט את הברייתא שגם ערוד ונפילים וסלמנדרא מטמאים בטומאת שרצים? אך לפי זה ניחא, דהרמב"ם פסק צבי ואפילו מקצת צבי, ולפי זה אין חידוש בזה שהערוד מטמא בטומאת שרצים.

ובמה שהשמיט הרמב"ם נפילים וסלמנדרא, תירץ הלב אריה, שהרמב"ם פירש שנפילים וסלמנדרא הם מינים של תנשמת ולא של צב, וכמו שכתב המהרש"א בחידושי אגודת בשם תרגום יונתן, ולכן סתם הרמב"ם שתנשמת מטמאת, וזה כולל את כל מיני התנשמת, עיי"ש.

180. רש"י פירש שסלמנדרא נוצר מן האור מעצי הדס על ידי כשפים. והקשה על זה החתם סופר, א. איך יתכן לומר שהפסוק מרבה בריאה שנוצרה על ידי כשפים, שאסור לעשות כן מהתורה? ב. איך יתכן לברוא בריאה חדשה על ידי כשפים, הרי הכישוף הוא אחיזת עינים, ואי אפשר לברא על ידי זה בריאה חדשה? ג. רש"י במסכת סנהדרין סג ב ובמסכת חגיגה כז א

178. ראה בתוספות במסכת נזיר [סג ב] שנסתפקו, מה הדין בטומאה שצפה באויר וארע לו ספק האם נטמא ממנה, כלומר, האם דוקא ספק טומאה שצפה על המים הוא טהור, אך כל שאינה צפה על המים הוא טמא, או שמא, דוקא ספק טומאה שנמצאת על הארץ הוא טמא, וכל שאינו על הארץ הוא טהור.

179. הקשה הלב אריה, מה צריך פסוק לרבות ערוד, הרי לפי מה דאיתא לעיל עט ב "צבי" ואפילו מקצת צבי, נימא נמי צב ואפילו מקצת צב, וכיון שיש בו מקצת צב הרי הוא צריך לטמאות מסברא בטומאת שרצים, ולמה לי קרא? וכתב, דאין ליישב שמדובר בצב זכר הבא על נחש נקבה, וסבירא ליה לסוגיין דאין חוששים לזרע האב, ואין כאן אפילו מקצת צב. שהרי בגמרא משמע דהערוד בא מנחש זכר הבא על צב נקבה? ותירץ, דהאי תנא ס"ל דלא אמרינן צבי ואפילו מקצת צבי, וחוששים לזרע האב, ולכן מקצת הצב שיש בערוד אינו מספיק לטמאותו בטומאת שרצים, וצריך פסוק לאתויי. וראה עוד בפורת יוסף מה שתירץ בזה.

אותן שבים, אילמלי [אילו] עולות ביבשה, מיד הן מתות. ואותן שביבשה אילמלי [אילו] יורדות לים, מיד הן מתות.

וכן, יש לך בריות שגדלות באור – באש, כסלמנדרא, שהוא ממין הצב, [ולכן היה רבי עקיבא אומר זאת כשהגיע לפסוק "הצב למינהו", שמהפסוק הזה מרבים סלמנדרא].

ויש לך בריות שגדלות באויר.

אותן שבאור, אילמלי עולות לאויר מיד מתות! שאין להם קיום אלא באש.

ואותן שבאויר, אילמלי יורדות לאור מיד מתות. שהרי הם נשרפות⁽¹⁸¹⁾.

הוי אומר, "מה רבו מעשיך ה'!"

תנו רבנן: כל בעל חי שיש ביבשה יש גם כמותו בים, חוץ מן החולדה.

אמר רבי זירא: מאי קראה, היכן הוא נרמז?

דכתיב "האזינו כל יושבי חלד", דהיינו כל יושבי היבשה, והיבשה נקראת "חלד" לפי שרק בה מתקיימות חולדות, ולא בים, שאין קיימים בו מיני חולדות.

אמר רב הונא בריה דרב יהושע: ביברי דנרש, בעלי חיים הגדלים בכרכות המים

באיזור נרש – אינן מן הישוב. אינן גדלות אלא במים.⁽¹⁸²⁾

אמר רב פפא: בשמתא יהיו אנשי נרש, שרשעים הם. תרביה, משכיה, ואליתה, החלב והעור עם הבשר והאליה.

משל הוא, שכולם – קטן כגדול – רשעים הם, ויהיו בשמתא.

כתיב בירמיה: "ארי, ארי, ארי" – שמעי דבר ה'".

אמר רב פפא: לא אבה נרש שמוע דבר ה'. שכולם רשעים.

אמר רב גידל אמר רב: נרשאה נשקיך אם נשק לך אחד מאנשי נרש – מני ככיד! מנה את שיניך להווכח אם לא חסר מהם. לומר לך שכולם גנבים.

ואם אחד מיושבי נהר פקודאה לוייך נתלוה עמך בדרך – מגלימא שפירא דחזי עלך! הוא עשה זאת כי ראה אותך לבוש בגד נאה, ורוצה הוא לגונבו ממך.

ואם אחד מאנשי פומבדיתא לוייך – אשני אושפיזך! שנה את אכסניתך שלא ידע היכן אתה לך, שגנבים מומחים הם.

אמר רב הונא בר תורתא: פעם אחת הלכתי

181. כתב התורת חיים, שרבי עקיבא נקט כאן ארבעה סוגי בריות כנגד ארבעת היסודות, שהם: אש, רוח, מים, עפר.

182. כן פירש רש"י, וזה השיכות לסוגיא הקודמת דאיירינן בדברים הגדלים בארץ ובמים. אך התוספות כתבו דגרסינן בירבי ונרש, והם שמות של עיירות, ואינם מן הישוב היינו

פירש, שסלמנדרא הוא חיה שנוצרת מאש שדולקת שבע שנים, והכא לא הזכיר זאת?

ולכן פירש החתם סופר, שהחיה הזאת גדלה בהרים של אש, וזהו מקום גידולה בטבע, ועל ידי כישוף אפשר להביא אותה לאש שדולקת שבע שנים בעצי הדס, שהיא חמה מאוד, ורק שם היא יכולה להתקיים, עיי"ש.

כדי ליפרע מן הרשעים!

מתנתין:

בשר הבהמה לאחר מיתתה מטמא בטומאת נבלות בשיעור כזית. אך אם הבשר פירש מהבהמה קודם מיתתה, אינו מטמא כלל, אלא אם כן יש בו אבר שלם, כלומר, בשר גדין ועצמות. שהאבר שפירש מהבהמה בחיותה מטמא בטומאה חמורה כנבלה.

האבר [שיש בו בשר גדין ועצמות] **והבשר** [לבדו] **המדולדלין בבהמה**, שהם נתלשו מהבהמה, אך עדיין נשאר מחוברים בה בצורה רופפת — **הרי הם מטמאין טומאת אוכלין במקומן**. שאפילו בעודם מחוברים במקומן לבהמה כבר יש להם שם "אוכל", והם ראויים לקבל טומאת אוכלין מהשרץ, ולטמאות אוכל אחר.

וזאת, בתנאי שחשב עליהם להאכילם לאדם, שהואיל והם אסורים באכילה אפילו לגוי משום אבר מן החי, הם אינם נחשבים מטמא ל"אוכל" עד שיחשוב עליהם להדיא שיאכלם הגוי (183).

וצריכין האבר והבשר המדולדלין בבהמה הכשר. שאינם מקבלים טומאה עד שיוכשרו לקבלת טומאה על ידי שיורטבו [פעם אחת] במים לאחר שנתדלדלו, ככל מאכל הצריך הכשר, כתנאי לקבלת טומאה.

אך לגבי טומאת "אבר מן החי" הם נחשבים למחברים, ואינם מטמאים בטומאה חמורה,

לוועד, מקום רשעים שמזווגים שם כלאים, וראיתי נחש שהוא כרוך על הצב, ששוכן אצלו תמיד, והיה נזקק עמו. לימים, יצא ערוד מביניהם, שהוא נושך בני אדם וממית.

וכשבאתי לפני רבי שמעון החסיד אמר לי:

אמר הקדוש ברוך הוא: **הב, אנשי המקום ההוא הביאו לעולם בריה של כלאים שהוא בריה שלא בראתי בעולמי**, על ידי שזווגו מינים של כלאים, **אף אני אביא עליהם את הערוד שהוא בריה שלא בראתי בעולמי**.

ומקשינן: **והאמר מר: כל הבריות שתשמישן ועיבורן שוה** — שמשמשין שניהם פנים כנגד פנים כאדם, או פנים כנגד עורף כבהמה, ומשך ימי עיבורן שוה, רק הם יולדין ומגדלין זה מזה, שמתעברים אחד מהשני ומניקים זה את בנו של זה. **וכל שאין תשמישן ועיבורן שוה, אין יולדין ומגדלין זה מזה**,

והרי הנחש והצב אין ימי עיבורן שוה, שהנחש ימי עיבורו שבע שנים, והצב ששה חדשים, ואיך יצא מהם ערוד?

ומתצינן: **אמר רב: נם בתוך נם היה**. [הנס האחד, שהניח את מינו ובא על שאינו מינו, והנס השני, שילדו זה מזה אף שאין ימי עיבורם שוה — שיטמ"ק].

ומקשינן: **האי "פורענותא" הוא**, והאיך הוא קורא לזה נס?

ומתצינן: **מאי "נס בתוך נם" — לפורענות!**

183. כתב התוספות יום טוב, שהוא הדין אם חשב שיאכלם ישראל שהם מקבלים טומאה,

שאנשיהם רשעים. וראה בלב אריה שביאר על פי זה מה השייכות לסוגיא הקודמת.

ורק לגבי טומאת אוכלים הם נחשבים לתלושים.

מהבהמה עוד קודם מיתתה, לכן יש בו רק טומאת "אבר מן החי", דברי רבי מאיר.

קכז-ב ואם בעוד שהם מדולדלין נשחטה הבהמה, שוב אין האבר והבשר המדולדלין צריכים הכשר ממקום אחר בכדי לקבל טומאת אוכלין, לפי שהוכשרו בדמיה. שדם השחיטה מכשיר את כל הבשר של הבהמה לקבלת טומאה, ואף את האבר והבשר המדולדלין, דברי רבי מאיר.

ויש חילוק בין נשחטה הבהמה למתה הבהמה, דאם היא נשחטה הרי השחיטה מתייחסת גם אל האבר והבשר המדולדלין, וזה נחשב שגם הם נשחטו, ולכן אין בהם טומאת אבר מן החי, [ומכל מקום הם אסורים באכילה, כדילפינן לעיל עד א מ"ובשר בשדה טריפה" (184)]. מה שאין כן באופן שמתה הבהמה, אין המיתה מתייחסת אל האבר והבשר המדולדלין, אלא זה נחשב שהם נפלו קודם מיתת הבהמה, ולפיכך דינם כאבר ובשר מן החי, שהאבר מטמא בטומאה חמורה, והבשר מטמא רק בטומאת אוכלין. [לעיל שם יליף רבא מקרא, ד"מיתה עושה ניפול, שחיטה אינה עושה ניפול" (185)].

רבי שמעון אומר: לא הוכשרו בדמיה. והם צריכים הכשר ממקום אחר בכדי לקבל טומאת אוכלין.

ורבי שמעון מטהר! [בגמרא יתבאר אהיכא קאי, ומהו טעמו].

אך אם בעוד שהם מדולדלין מתה הבהמה — הבשר המדולדל צריך הכשר כדי שיוכל לקבל טומאת אוכלין מהשרץ, אבל אין הבשר מטמא מצד עצמו. דבטומאת נבלה אינו מטמא, משום דקיימא לן "מיתה עושה ניפול", דהיינו, כיון שמתה הבהמה נחשבים האבר והבשר המדולדל כאילו נפלו לגמרי ממנה עוד קודם מיתה, ואינם נעשים עמה נבלה במיתתה. ובטומאת אבר מן החי אינו מטמא, משום שדוקא אבר שלם מטמא.

גמרא:

קתני במתניתין שהאבר המדולדל מטמא טומאת אוכלין, ומשמע טומאת אוכלין — אין! שרק טומאת אוכלין יש בו, אבל טומאת נבלה לא. לפי שהאבר המדולדל

אבל האבר המדולדל שבה — מטמא משום "אבר מן החי", ואינו מטמא משום "אבר מן הנבלה", דמאחר והוא נחשב כאילו "נפל"

דרבנן, וקרא אסמכתא בעלמא. אך הרמב"ם [מאכלות אסורות פ"ה ה"ו] כתב שהוא אסור ואין לוקין עליו, ופירש המגיד משנה [שם הי"א] שלדעת הרמב"ם הוא אסור מהתורה, אלא שאין בזה מלקות.

אלא שיותר שכיח שיהיה גוי רשע שיאכל איסור מאשר ישראל רשע, ולכן נקט רש"י שחשב עליהם לאכילת גוי.

185. הזכר יצחק [סימן לג] כתב ביאור בזה, דכאשר נידלדל האבר מיד הוא נחשב לאבר מן

184. שם אמר רבי יוחנן "אין בהם אלא מצות פרוש בלבד", וכתבו רש"י ותוספות, שהאיסור לאכול אבר המדולדל לאחר שחיטה הוא רק